

Процес відтворення основних виробничих засобів та його особливості для лінійної частини магістральних газопроводів

У статті описана одна із важливих проблем сьогодення – проблема відтворення основних виробничих засобів на підприємстві. Теоретично обґрунтовано суть процесу відтворення на газотранспортних підприємствах, розглянувши різноманітні трактування суті даного визначення. У статті приділяється увага особливостям процесу відтворення основних виробничих засобів на підприємствах транспортування газу.

В статье исследуется одна из важных на сегодня проблем – проблема воспроизведения основных производственных средств на предприятии. Теоретически обоснована суть процесса воспроизведения на газотранспортных предприятиях, рассмотрены разнообразные трактовки сути данного определения. В статье уделяется внимание особенностям процесса воспроизведения основных средств производства на предприятиях транспортировки газа.

Постановка проблеми. Питанням відтворення основних засобів промисловості України в ринкових умовах належить одне з головних місць у процесі докорінних змін економіки України. Основні виробничі засоби відображають економічну могутність національної економіки, забезпечують підвищення технічної оснащеності та продуктивності праці виробничого персоналу, визначають його виробничу потужність, рівень техніко-технологічної відповідності виробництва вимогам, визначають виробничий потенціал країни та є матеріально-технічною основою процесу виробництва в промисловості. Від стану, технічного рівня та ефективності використання основних виробничих засобів у теперішній час та в майбутньому залежать темпи зростання і структура суспільного промислового виробництва, життєвий рівень та благополуччя населення країни. По суті, основні засоби вбирають в себе все те нове, що існує в науці та техніці на сьогодні, і є носіями та одночасно і результатом науково-технічного прогресу. Та, на жаль, необхідно відзначити той факт, що вплив науково-технічного прогресу призвів до того, що обладнання морально старіє швидше, ніж зношується в процесі виробництва. Тому при такій ситуації в промисловості країни та значущості основних виробничих засобів в сучасних умовах господарювання процес відтворення основних виробничих засобів являється одним із основних стратегічних завдань, вирішення яких дозволить інтенсифікувати виробництво країни та призведе до росту економіки загалом.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Процес дослідження переконує в тому, що проблемами відтворення, оновлення та використання основних засобів займалися та займаються багато науковців. Проблеми відтворення основного капіталу стали предметом аналізу в ряді фундаментальних досліджень, присвячених основному капіталу. Вони знайшли відображення в працях закордонних економістів: Ф. Кене, Л. Сміта, Д. Рікардо, Ж. Б. Сейя, Дж. С. Мілля, П. Ж. Прудона, К. Маркса, А. Маршалла, Дж. Кларка та багатьох інших. В Україні під час існування СРСР категорія «основний капітал» не використовувалася. Його замінили поняттям «основні й оборотні фонди».

На сучасному етапі розвитку економіки країни проблемою відтворення основних фондів займаються багато вчених. До них відносяться С. Захарін [1, с. 43–51], Л. Федулова, М. Пашута [2, с. 35–47], С.О. Марченко, Л.Г. Шемет [3, с. 156–161], Т.М. Бондаренко [4, с. 31–41], С. П. Сударкіна, О.М. Кітченко, М.А. Усов [5, с. 1–7] та інші. Проте й досі не вистачає науково обґрунтованих рекомендацій щодо стимулювання оновлення основного капіталу з використанням широкого спектра внутрішніх (власних) і зовнішніх (залучених) джерел інвестицій. Згідно з висновками науковців у будь-якій національній економіці стали відтворювальні процеси є можливими, коли забезпечується належний випереджаючий (порівняно із зростанням ВВП) рівень інвестування основного капіталу [6, с. 44–48]. Інакше кажучи, реальні інвестиції є головним джерелом ефективного розширеного оновлення основних засобів і переходу виробництва на рейки високотехнічного розвитку [1, с. 43].

Мета статті. Основним завданням статті є теоретичне обґрунтування і розмежування таких економічних категорій, як відтворення та відновлення основних виробничих засобів, та розгляд особливостей процесу відтворення лінійної частини магістральних газопроводів та його напрямків при транспортуванні природного газу.

Виклад основного матеріалу. Так склалося, що наше життя вимагає безперервного відтворення в певних масштабах на кожному етапі розвитку суспільства. Але за своєю природою відтворення може бути представлене як перервний, так і безперервний процес. Відтворення може бути перервним, оскільки кінцеві його фази – виробництво та споживання – це два самостійні процеси, які не співпадають один із одним у часі та просторі [7, с. 15]. Процес від-

творення основних виробничих засобів – це безперервне відновлення без якого неможливе постійне повторення процесу виробництва. В процесі відтворення змінюється структура основних засобів і одночасно відбувається відновлення та розвиток їх економічної складової виробничого процесу. Існує просте і розширене відтворення основних виробничих засобів, яке відбувається в безперервному процесі здійснення його взаємопов'язаних форм – ремонту, модернізації та заміни окремих елементів засобів праці; технічного переозброєння, реконструкції та розширення діючих цехів, виробництв і підприємств загалом, а також спорудження нових аналогічних виробничих об'єктів [8, с. 105].

У теперішній час дана проблема відтворення основних засобів набуває особливо гострого значення, оскільки велика частина обладнання промисловості є застарілою. В таких умовах господарювання одне із основних завдань підприємств полягає в швидкому процесі відтворення основних засобів, що дозволить, у свою чергу, забезпечити випуск конкурентоспроможної продукції, впровадження нової техніки і технології.

Для розкриття повноти поняття «відтворення основних засобів» підприємства скористаємося економічним тлумачним словником. С. Мочерний дає таке визначення: «Відтворення основних фондів – постійне повторення і безперервне відновлення засобів праці в натуральному і вартісному вираженні» [9, с. 227]. Економічний словник-довідник трактує поняття «відтворення основних засобів» як заміщення фізичного вибуття основних засобів, їх приріст в натурально-речовій і вартісній формі, а сам процес «відтворення», як постійне, безперервне відновлення процесу виробництва і розвиток на цій основі продуктивних сил і виробничих відносин [10, с. 45]. На думку В.А. Бондаренка «процес відтворення поділяється на два напрямки: відтворення за вартісними параметрами та фізичне оновлення виробничих засобів. Процес відтворення основних виробничих засобів за вартістю завжди супроводжується процесом відтворення в натурально-речовій формі, що проходить у дві стадії: формування або відновлення та стадія зносу. Першочергова увага має приділятися саме процесу їх формування, оскільки значення цієї фази в умовах прискорених темпів науково-технічного прогресу зростає. Саме за умов своєчасної заміни основних засобів та прискореного їх оновлення стають можливими ефективні дії виробника продукції на ринку. Стадію формування основних засобів характеризує те, що саме тут закладаються основні пропорції та параметри, що забезпечують в процесі експлуатації ефективне виробництво та конкурентоспроможність продукції» [11, с. 4]. В.Г. Андрійчук у своїх працях тлумачить відтворення основних засобів, як процес їх виробничого використання, зносу, амортизації, підтримки у робочому стані через здійснення ремонтів і відновлення в натуральній формі [12, с. 251]. Російські вчені економісти В.Ю. Будавай та Е.А. Іванов вважали, що процес відтворення основних фондів являє

собой безперервне зростання і технічне удосконалення засобів праці [13, с. 14].

Серед вчених немає єдиного підходу до визначення суті поняття «відтворення основних засобів», існують неоднозначні погляди щодо класифікації процесу відтворення. Так, Н.М. Бондар [14, с. 78] розрізняє просте і розширене відтворення, причому просте – передбачає підтримання величини основних засобів у незмінному розмірі. При простому відтворенні застосовуються такі форми, як технічний огляд та обслуговування, поточний ремонт, капітальний ремонт, модернізація. Розширене відтворення основних засобів передбачає здійснення таких заходів, як технічне переозброєння діючих підприємств, реконструкція виробництва, розширення виробничих потужностей, нове будівництво. І.М. Танасюк у своїй науковій роботі виділяє часткове, одичне і сукупне відтворення залежно від масштабу охоплення [15]. Автор визначає часткове відтворення як процес, який здійснюється за допомогою проведення ремонтних робіт, що фактично відноситься до простого відтворення. Одичне відтворення визначає як процес заміни ліквідованого засобу праці іншим, що фактично відноситься до розширеного відтворення. Сукупне відтворення визначає заміну однієї системи засобів праці іншою, яка є більш досконалою. Але, якщо говорити про заміну засобів праці, то даний процес відноситься до процесу відтворення продуктивних сил суспільства, що, в свою чергу, відноситься до макроекономічного аспекту, а не до відтворення основних засобів.

Оскільки ми говоримо про те, що процес відтворення є «безперервним процесом відновлення основних засобів», то поряд із категорією «відтворення основних засобів» слід визначити й економічну сутність категорії «відновлення основних засобів». В економічній літературі часто зустрічається отождолення цих понять. Як зазначає І.О. Губаєва та М.Ю. Радченко, відновлення основних засобів – це процес, що включає заходи, спрямовані на впровадження прогресивної і принципово нової техніки, а також комплексну модернізацію, яка дозволяє усунути моральний знос засобів на всіх ланках технологічного процесу і таким чином досягти відшкодування основних засобів на ще вищому технічному рівні та досягнення високого соціально-економічного ефекту. В класифікації видів відновлення М.Ю. Радченко виділяє введення нових об'єктів, модернізацію і заміну активної частини основних засобів та технічне переозброєння [16, с. 4]. В своїх наукових працях Н.Д. Свиридова також отождолює поняття «відтворення» та «відновлення» [17, 30], виділяючи при цьому два види відновлення – поточне і цільове. При цьому «поточне відновлення» – це постійний процес, що не виходить за межі об'єкта відновлення, керування яким здійснюється функціональними підрозділами за затвердженим технічним планом [17, с. 113]. «Цільове відновлення» – це система дій, яка включає реконструкцію, технічне переозброєння, розширення та нове будівництво, окрім координації організаційних процесів всередині підприємства.

Проблема відтворення основних виробничих засобів знайшла відображення у наукових працях багатьох вчених-економістів, проте відсутність єдиного підходу до визначення поняття «відтворення основних засобів», видів та методів відтворення, ускладнює розробку стратегії відтворення, а звідси зниження ефективності від її реалізації. Разом з тим, аналіз економічної літератури і робота підприємств показують, що ця проблема не знайшла достатнього теоретичного і практичного вирішення, що вимагає детального вивчення та обґрунтування даної проблематики.

Звернувшись за допомогою до словника законодавчих термінів [18], категорія «відновлення» має такий зміст:

- «відновлення» – повернення до початкового (попереднього) стану чи до нормального експлуатування;
- за ДСТУ 2860–94 «відновлення» – це подія, яка полягає в тому, що після несправності об'єкт знову відновлює здатність виконувати потрібну функцію;
- за ДСТУ 2620–94 «відновлення» – це процес зміни чи ремонту окремих компонентів чи елементів технічних засобів із метою усунення виявлених пошкоджень.

Таким чином, поняття відтворення та відновлення основних засобів різними науковцями тлумачаться по-різному, залежно від того, які методи і форми мають визначальне значення.

Якщо виходити саме з тлумачення термінів «відтворення» та «відновлення», то саме в звучанні слів міститься інформація про суть даних понять. «Відтворення» походить від слова «творити», тобто означає наявність нового на місці старого, з тими самими або більш ширшими функціями. «Відновлення» означає приведення до стану працездатності або до початкового стану об'єкта відновлення. Опрацювання наукових праць з відтворення та відновлення основних засобів дозволило узагальнити поняття відновлення і запропонувати його визначення у такому вигляді: «відновлення основних виробничих засобів підприємства являє собою постійний процес, який включає в себе комплекс дій спрямованих на забезпечення належного технічного рівня основних засобів в процесі виробництва та їх удосконалення в процесі експлуатації». До основних форм відновлення можна віднести технічне переозброєння, модернізацію та реконструкцію основних засобів підприємства. В той час як поняття відтворення основних засобів є більш ширшим поняттям і включає, крім перелічених форм, ще нове будівництво об'єктів. Технічне переозброєння передбачає комплекс заходів, пов'язаних із впровадженням нової техніки та технології, механізації та автоматизації виробництва, модернізації та заміни спрацьованого і застарілого обладнання.

Досить вдало відзначила Р. Грачова, яка є експертом з економічних питань, що модернізація стосується обладнання (машин, устаткування), реконструкція – підприємства загалом або його виробничих підрозділів (цехів, дільниць), а ремонтний процес – кожного окремого об'єкта або його складової. Поліпшення основних засобів – це реконструкція і модернізація. Ремонт

до поліпшення не належить – це лише підтримання об'єкта в робочому стані. Після ремонту нічого не поліпшується, а лише відновлюється первісний ресурс об'єкта [19].

Підсумовуючи проведені дослідження, можна говорити про те, що проблематикою відтворення основних виробничих засобів на газотранспортних підприємствах за розглянутий період не було приділено достатньої уваги, що підкреслює актуальність даної проблеми.

Виходячи з вище проведених міркувань процес відтворення саме лінійної частини магістральних газопроводів вимагає чітких уточнень. Мається на увазі той факт, що в даній роботі характеризується саме процес відтворення активної частини основних виробничих засобів підприємства, яке має свої специфічні особливості, які, в свою чергу, впливають на визначення напрямку та форм відновлення. Мова йде про те, що основні засоби вже є діючими, тобто перебувають в процесі експлуатації. Схиляючись до думки вченого-економіста Н.В. Швець, процес відтворення пропонується розглядати в двох напрямках – підтримка та відновлення [20, с. 18]. На його думку, до основних форм відновлення, відноситься модернізація, реконструкція та технічне переозброєння.

У випадку експлуатації лінійної частини магістральних газопроводів недоцільно розглядати технічне переозброєння як одну з форм її відновлення, оскільки процес технічного переозброєння не має логічного зв'язку з фізичною суттю експлуатації лінійної частини. Дану категорію варто включати як елемент процесу реконструкції та модернізації. Зокрема, процес реконструкції лінійної частини має включати і механізацію та автоматизацію виробничих процесів, а саме реконструкція вузлів запуску очисних та діагностичних пристроїв, реконструкція лінійної частини газопроводів, реконструкція газопроводів-перемичок, реконструкція вузлів редукування газу, реконструкція вузлів вимірювання витрат газу тощо.

До модернізації слід відносити заходи, щодо підвищення ефективності транспортування газу на основі впровадження нової техніки і технології. Таким чином, складову «Технічне переозброєння» не слід включати в систему процесу відновлення.

Більшість науковців переконані, що нове будівництво як форма відтворення передбачає будівництво нових підприємств, філій, виробничих об'єктів, які після введення в експлуатацію зараховуються на самостійний баланс. При експлуатації ГТС України, а саме лінійної частини, новим будівництвом є будівництво нових газопроводів, відгалужень, лупінгів, переходів, під'їзних доріг та вертолітних майданчиків тощо.

Висновки

На основі проведених досліджень можна запропонувати таке визначення поняття «відтворення лінійної частини магістральних газопроводів»: це постійний процес, який включає в себе комплекс заходів, спрямованих на забезпечення надійного технічного рівня лінійної частини магістральних газопроводів для безперервного газопостачання.

Ефективність здійснення процесу відтворення лінійної частини залежить від багатьох чинників, а насамперед від об'єктивного визначення вибору пріоритетних форм, які сприятимуть відтворенню основних виробничих засобів.

Для розробки ефективного механізму процесу відновлення основних засобів, зокрема лінійної частини магістральних газопроводів, необхідне проведення вдалої державної політики, наявність висококваліфікованих кадрів, наявність фінансових та інвестиційних ресурсів для закупівлі новітньої техніки та технології. Кожна з названих складових займає важливе значення, проте на першому місці знаходиться проблема фінансування відновних процесів.

Література

1. Захарін С. Інвестиційне забезпечення відтворення основних фондів [Текст] / С. Захарін // Економіка України. – 2007. – №5.
2. Федулова Л., Пашута М. Розвиток національної інноваційної системи України [Текст] / Л. Федулова, М. Пашута // Економіка України. – 2005. – №4.
3. Марченко С.О., Шемет Л.Г. Роль інвестицій у відтворенні основних фондів (на прикладі миколаївської області) [Текст] / С.О. Марченко, Л.Г. Шемет // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №2 (80).
4. Бондаренко Т.М. Аналіз ефективності інвестиційних вкладень у промисловість України [Текст] / Т.М. Бондаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №9 (87).
5. Сударкін С.П., Кітченко О.М., Усов М.А. Питання оцінки ефективності інновацій в галузі екергозбереження. – Режим доступу до дж. Інформ.: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-2/Kitchenko_208.htm
6. Золотарев А.Н. Особенности инвестиционных процессов в машиностроительной промышленности [Текст] / Золотарев А.Н. // Економіка промисловості. – 2002. – №2. – С. 44–48.
7. Киба Л.М. Управління виробничими запасами підприємств сфери видобування та транспортування природного газу: дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / Івано-Франківський національний техн. ун-т нафти і газу. – Івано-Франківськ., 2008. – 232 с.
8. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-е, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 528 с., іл.

9. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Ред. кол. С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.

10. Економічний словник-довідник: За ред. Док. екон. наук, проф. С.В. Мочерного / Худож. оформ. В.М. Штогриня. – К.: Феміна, 1995. – 368 с.

11. Бондаренко О.А. Організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів в АПК: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / О.А. Бондаренко. – Дніпропетровськ, 2002. – 20 с.

12. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.

13. Будаев В.Ю., Иванов Е.А. Воспроизводство основных фондов промышленности СССР. – М.: Высш.школа, 1962. – 122 с.

14. Економіка підприємства: Навч. посіб / За ред. Н.М. Бондар – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 400 с.: іл.

15. Танасюк І.М. Планування відтворення основних промислово-виробничих фондів на машинобудівних підприємствах: Дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / Одеський держ. економічний ун-т. – О., 1998. – 205 с.

16. Радченко М.Ю. Регіональний механізм відновлення основних фондів міського електротранспорту: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / М.Ю. Радченко. – Харків, 2006. – 20 с.

17. Свиридова Н.Д. Организационные формы и функции управления процессами обновления основных средств на предприятии в современных условиях управления // Организатор производства. – 2001. – №2. – С. 54–58.

18. Словник законодавчих термінів. – Режим доступу до дж. Інформ.: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.16403.0>

19. Грачова Р. Реконструкція, модернізація та ремонт основних засобів [Текст] / Р. Грачова // Дебет-Кредит. – 2004. – №17–18.

20. Швець Н.В. Організаційно-економічний механізм управління відтворенням основних засобів підприємства (на прикладі підприємств хімічної промисловості): Дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / Східноукраїнський нац. ун-т. ім. В. Дала. – Северодонецьк, 2005. – 180 с.

О.М. СМІРНОВА,
к.е.н., доцент, Національний університет державної податкової служби України

До питання оскарження результатів податкового контролю: звичайні ціни

У статті проаналізовано проблематику застосування звичайних цін при здійсненні податкового контролю працівниками Державної податкової служби України, окреслено причини оскарження донарахованих податкових зобов'язань платниками податків у судовому порядку та запропоновано перспективи вирішення про-

BLEMних аспектів, у тому числі з використанням зарубіжного досвіду.

В статье проанализирована проблематика применения обычных цен в рамках осуществления налогового контроля работниками Государственной налоговой службы Украины, очерчены причины обжалования до-